

Viktor Frankl naložil svojim učencem, namreč onstran vsake duševne bolezni zagledati človeka kot *bitje, ki išče smisel*. Takšnemu človeku moramo pomagati ne samo v njegovi psihični zmedenosti, ampak tudi v njegovi duhovni stiski. Naj bosta ljubezen in delo še tako močna nosilca notranjih duševnih procesov, naj še tako močno izhajata iz gonskega in nagonskega življenja, ciljno sta vendarle usmerjena na zunanji svet, v katerem se hoče človeško bivanje smiselno uresničiti. In samo v obsegu, v katerem se to zgodi, je bivanje resnično človeško.

Iz: Psychologische Seelsorge, Herder, Freiburg im Breisgau 1988, str. 77-159.

DRUŽINA – GRAVITACIJSKO SREDIŠČE LJUBEZNI

Družino imenujemo zarodna celica vsega človeškega življenja, toda družina je več kot to, je kratkomaalo središče življenja. Še nikdar doslej, v nobenem prejšnjem obdobju, nismo bili v to tako prepričani kot danes, ko smo spoznali kritične posledice *decentralizacije* družine. Stari so izseljeni v domove, sorodniki se odmikajo drug od drugega, matere in očetje razmišljajo o ločitvi, napol odraščeni otroci bežijo od doma, majhne otroke vzgaja televizija in o nerojenih se postavlja vprašanje, ali naj bodo sploh še donošeni...

Priznati moram, da je to zelo grob, toda žal ne preveč nerealističen opis procesa decentralizacije in razdrobljenosti, ki danes ogroža družino. Ogrožanje, ki je – če mi je dovoljeno pripomniti – mnogo hujše kot grožnja sovražnikovih raket. V zgodovini so namreč redko kdaj propadle velike kulture zaradi zunanjih sovražnikov, propad se je skoraj vedno začel od znotraj.

Vendar tu ne bomo prisegali na temne napovedi za prihodnost. Nikomur tudi ne bo koristilo, če bomo poskušali teoretično analizirati današnjo razdrobljenost družine, mnogo bolj gre sedaj za to, da zopet sestavimo posamezne drobce. In to pomeni: voditi skupaj, kar spada skupaj, držati skupaj, kar je medsebojno povezano, in rešiti, kar se zdi izgubljeno.

Ko smo se tu v štiridesetih in petdesetih letih trudili ponovno združiti zaradi vojne vihre prostorsko ločene člane družin, gotovo ni nihče pomislil, da bomo v osemdesetih in devetdesetih letih potrebovali novo vrsto urejanja družine. Ne prostorske, ampak duševne, takšne, ki bo pomagala ljudem,

negotivim v njihovih temeljnih prepričanjih, najti pot do drugega. Sedaj smo že tako daleč. Družinska skupnost mora zopet oživeti. Zopet moramo spoznati njeno vrednost, zopet doživeti njen bivanski pomen. Zato potrebujemo spremembo miselnosti, ki bi jo rada povzela v en sam stavek: *ne smemo misliti več samo vzročno (kavzalno), ampak tudi smotnostno (finalno).*

Za kaj gre? Kavzalni način mišljenja je populariziral predvsem znanstveni nauk globinske psihologije. Ta je razvila resnično mojstrstvo, kako odkriti ozadje človeških konfliktov, kako osvetliti vzroke neuspešnih odnosov in kako potisniti v zavedanje primankljaj človeške narave vključno z močjo in nemočjo nezavedne nagonosti. Tudi povprečen državljani je začel, sledi psihološkemu kavzalnemu modelu, bolje razumevati temne strani svojega jaza in imeti pri roki razlage za svoja negativna ravnanja.

V psihološki praksi je sedaj že tako, da pacienti pojasnijo več kot pa terapevti. Matere prihajajo in pravijo: »Z enim od mojih otrok imam velike težave. Otroka sem v začetku odklanjala, ni bil zaželen in v času nosečnosti sem celo razmišljala, da bi zapustila svojega moža. Zaradi nosečnosti sem potem vendarle ostala, toda te prisile, da sem morala ostati, nisem otroku na tihem nikdar odpustila.« Ali pridejo očetje in pravijo: »Moja žena me odklanja, če hočem biti z njo intimen. To je zato, ker jo je prej njen dominanten oče zadržal in sedaj svoj odpor do njega prenaša name.«

Ena mojih študentk je nekoč sredi klavzurne naloge odvrгла pisalni pribor in stekla iz predavalnice. Ko je kasneje prišla k meni s prošnjo, naj bi jo ustno izprašala, ker potrebuje potrdilo, je kot opravičilo navedla, da sem jo jaz nenadoma spomnila na njeno osvojevano mater, od katere naj bi nekoč kot otrok zbežala in jo je zgrabila takšna panika, da je morala zbežati ven. Toda tudi mladi so se kavzalnega mišljenja po tej shemi že kar dobro naučili. Kolikokrat slišim izjava: »Stari so sami krivi, če zvečer ne pridem domov – s svojim stalnim vreščanjem me naravnost silijo od doma...« ali »moji starši, saj so naravnost zavrti, z njimi se ne da pogovarjati, zato se z njimi že dolgo več ne menim.«

Kavzalno mišljenje išče vzroke za tisto, kar je. Finalno mišljenje pa išče temelje za tisto, kar naj bo. Finalnost je usmerjena k cilju, k smislu, k smotru, k tistemu, kar iz že obstoječega še lahko nastane. Poznamo celo psihološko smer, ki v nasprotju z globinsko psihologijo daje prednost finalnemu miselnemu pristopu, in to je logoterapija dunajskega psihiatra Viktorja E. Frankla. Psihoterapija, ki je ponovno spravila skupaj mnogo družin. Ta bi tisti materi, ki odklanja svojega otroka, pokazala razloge, zaradi katerih je vredno preseči odklanjanje, da bi ljubezen vendar še lahko rastle. V primeru seksualnih motenj pri zakonskem paru zaradi ženinih nekdanjih bojzani do očeta, bi se morala žena naučiti razlikovati med edinstvenostjo očeta in edinstvenostjo kakškega moža, ne bi ju smela med seboj pomesti. Izzvati bi bilo treba pripravljenost za spravo do očeta in pripravljenost za zaupanje do moža.

Na podoben način sem pojasnila tudi svoji nevrotični študentki, da je napomembnejši izpit njenega življenja dokazati, da ima sicer lahko takšno ali drugačno razpoloženje, toda ne, da imajo razpoloženja njo. Zato se ne sme predati trenutnim miselnim asociacijam, če hoče uspešno dokončati študij. Da, in bojeviti mladini naj bi, upoštevajoč finalno stališče, priporočili, naj se odpove udobni prevalitvi krivde na starše, in naj namesto tega raje sami kaj konstruktivnega prispevajo k družinski harmoniji.

Rešitev uganke ni vedno v tem, da poznamo vzroke. Včasih je bolje, da kaj sprejmemo brez vprašanj, da sprejmemo stvar takšno, kakršna pač je, in da nato iz nje napravimo najboljše. Prav v zvezi z družino sem ponovno doživljala, da poznavanje resničnih ali domnevnih vzrokov položaj prej poslabša kot ne: epr. nred. eden od zakoncev končno le izvrtja, da se partner z njim sploh ni poročil iz ljubezni ali če otroci spoznajo, da so bili samo nadomestilo za neizpolnjene želje staršev. S takšnim vedenjem še zdaleč nismo dosegli kaj pozitivnega.

Gotovo je napredek, da je psihologija postopno pritegnila v svoj raziskovalni in svetovalni koncept celotno družino. Toda tudi tako imenovana družinska terapija je še vedno zaznamovana z namero razgaliti vse, kar je v družini na področju občutkov

in motivov prikriti. Popolnoma pravilno je, da sprožimo odprt, pošten pogovor med vsemi udeleženci, toda iz tega nikakor ne sme nastati monolog dveh, treh ali štirih! Če vsak razpravlja samo o svojih notranjih željah in strahovih, potrebah in zahtevah, izgine iz vidnega polja celota, tisto, kar je vsem skupno.

Celora pa je več kot samo seštevek njenih delov, kakor so nas to učili že staroste filozofije, in tudi družina je več kot samo vsota njenih članov. Družina je *gravitacijsko središče ljubezni*, ki v veselju in trpljenju priteguje tiste, ki pripadajo drug drugemu, jim daje varnost in zatočišče, jih vzpodbuja in ščiti, hrani in varuje, spremlja od rojstva do smrti. Da bi ohranili takšno središče dejavno, je vsekakor potrebno zanj tudi kaj storiti. Tu zopet prihaja do izraza finalni vidik, ki posamezne člane usmerja k skupnemu smiselnemu cilju in morebitnim vzrokom razpada postavlja nasproti razloge za obnovo in ozdravljenje. Rekli smo, da ni dovolj, če v družini razgajamo tisto, kar je v njej prikrito, pač pa moramo *presežno* napraviti čim bolj vidno. Tega, kar med seboj odgovorno povezuje družinske člane, naj njihova rodbina ne razdruži.

Včasih, ko pridejo k meni na posvet starši in otroci, ker ne vedo več, kako naprej, in se vsak razbremenijo očirkov do drugih, jim rečem: »V blagajni vaših medsebojnih odnosov je trenutno oseka, zato je nujno treba nekaj vplačati, vsak nekaj »dobre volje«, potem bomo kasneje lahko delili vsebino, toda prej ni mogoče ničesar zahtevati – najprej je treba nekaj *podariti!* Zatem vprašam vsakega družinskega člana posamično, kaj bi bil pripravljen prostovoljno sam pri sebi spremeniti na boljše v korist družine, ne da bi za to drugim postavil kak pogoj, ali da bi to povezoval s kakimi pričakovanji, zahtevami do drugih. Kaj bi bil pripravljen dati sam od sebe glede na vrednoto skupne celote, ki presega vse razlike. Presenetljivo je, kaj vse se da dejansko vzbuditi pri takšnih logoterapevtskih družinskih pogovorih, da se dokáže *dobra volja*. In to ne le pri starših, ki so že leta trdno v svojih odnosih, ampak tudi pri otrocih, ki si v dnu svojih src ničesar ne želijo bolj kot ubranega družinskega vzdušja.

Na ugovor, da ob takšnem ravnanju zastane lastni razvoj posameznika, odgovarja švicarski psihiater Jürg Willi. On, ki je

tudi zagovornik finalnega mišljenja, poudarja, da je v sistemu odnosov možna *koevolucija*, se pravi skupna rast, vse dotlej, dokler kdo ne izživlja svojih potreb, ne da bi se pri tem oziral na druge. Takole pravi:

«... lastnost procesa odnosov je, da nas intenzivneje uresničuje, kot pa bi se mogli sami zase. Svoje sebstvo doživljamo v nastajanju ob in z drugimi ljudmi. Naše osebne lastnosti, občutki in ravnanja se pojavljajo ali se vsaj intenzivneje pojavljajo, ko jih potrebujejo drugi ljudje» (Jürg Willi, »Koevolution – Die Kunst gemeinsamen Wachsens«).

Postati koristen družini je nedvomno najlepša izpolnitev smisla človeškega bivanja. Samo da se to ne sme sprevreči v zahtevo, izsiljevanje in bolj ali manj prikrito oblike nasilja, marveč naj bi bila to vzpodbuda in priložnost, da se smeš žrtvovati v ljubezni.

Kako pomembno je, da te perspektive odpremo že mladim ljudem, sem se zavedla na nekem posvetovanju 1985. leta, kjer so strokovnjaki razpravljali o *Letu mladine*. Dolge ure so z vseh strani prihajala prežvečena vprašanja: *Kaj mladi potrebujejo, da bi se lahko dobro razvijali?* Nasprotno vprašanje, *za kaj so mladi že koristni in komu služijo*, se ni postavilo niti enkrat, to sploh ni prišlo na vrsto. Pri tem je vendarle jasno, da se služiti in postati koristen, medsebojno pogojujeta in da je biti koristen oziroma uporabljan v mnogih ozirih zrelejša in vrednejša varianta, h kateri mora biti usmerjen vzgojni proces.

Sadove tega enostranskega vrednotenja doživljamo med drugim na mnogih sodnih procesih, ki jih dandanes odrasli otroci vodijo proti svojim staršem. Če 44. letni brezposelni alkoholik toži svojo mater, ki dobiva samo pokojnino, za vdrtževanje in v tem lahko tudi uspe, kar je samo eden med mnogimi primeri, potem je resnično nekaj premaknjeno. Celoten vrednostni sistem je premaknjen, in sicer niti ne toliko zaradi neupravičenih finančnih zahtev do stare ženske, kot zaradi nezaslišane nesramnosti neupravičene terjatve same na sebi. Mati pač lahko svojemu sinu priskoči na pomoč, če se ji to